

## OBLIKOSLOVNI PODATKI V SLOVENSKEM NAREČNEM SLOVARJU

Slovenski narečni slovarji predstavljajo tudi slovnico opisovanega narečja ali govora, in v obsežnejših slovarjih so eksplicitno navedeni tudi oblikoslovni podatki. Njihova količina mora biti v sorazmerju z obsegom drugih slovničnih in siceršnjih podatkov, pri pregibnih besednih vrstah pa se zelo razširi z ustreznimi preglednicami v slovarski slovnici: povezava slovnice, ki generalizira, in slovarja, ki specificira, je nadvse koristna in hkrati kar se da gospodarna.

slovenska narečja, narečni slovarji, leksikografija, morfologija

Slovene dialect dictionaries contain, among other things, the grammar of the dialects and sub-dialects described, while in the larger dictionaries, morphological information is also explicitly provided. The quantity of such information must be in proportion to the scope of other information, while with flexible word types the information is considerably expanded with suitable tables in the dictionary grammar: the integration of a grammar that generalises and a dictionary that specifies is very useful and, at the same time, saves a great deal of space.

Slovene dialects, dialect dictionaries, lexicography, morphology

**1** Narečno slovaropisje obsega področje teorije in sestavljanja slovarjev, torej pripomočkov, v katerih je po določenih pravilih mogoče poiskati in najti slovarsko predmetnost, v njih pa so predstavljena predvsem narečna, torej jezikovna, ne toliko enciklopedična in druga dejstva v zvezi z besedo (ali besedno zvezo, oboje lahko tudi z besedilnim okoljem). – Marsikaj od tule povedanega velja tudi za splošne slovarje npr. knjižnega jezika.

**2.1** V dovolj obsežnem narečnem slovarju so med drugimi podatki predstavljeni tudi slovnični, kamor štejemo (a) oblikoslovje, o katerem govorim tule, (b) besedotvorje, ki je v slovarjih navadno skrito v samih iztočnicah, (c) skladnjo z vezljivostnimi podatki, ki so lahko navedeni izrecno ali pa implicitno v ponazarjalnih primerih, in (č) besedoslovje, ki je v slovarju zastopano predvsem z označevalniki in označevalniškimi pojasnili. Glasoslovje je v izčrpnějšíh narečnih slovarjih predstavljeno na ravni vsega narečnega gradiva: ker narečni slovarji dokumentirajo predvsem govorjeni jezik, se konkretno glasoslovje uresničuje že v zapisani narečni

obliki leksema in v vsem, kar predstavlja njegove stranske oblike in ponazoritve v primerih.

**2.2** Oblikoslovje mi pomeni vse tiste slovnične podatke iz jezikovne zgradbe, če to gledamo po ravninah, ki lekseme opredeljujejo besednovrstno (s skladenjskega stališča).

**2.3** Za prikaz v slovarju pridejo v poštev tele besedne vrste:

- (1) samostalniška beseda:
  - (a) samostalnik
  - (b) samostalniški zaimék
- (2) pridevniška beseda:
  - (a) pridevnik
  - (b) števník
  - (c) pridevniški zaimék
- (3) glagol
- (4) prislov
- (5) predlog
- (6) veznik
- (7) medmet
- (8) členek

**2.3.1** Preizkus s povedkovnikom kot besedno vrsto v slovarju govorov spodnje Zadrečke doline (Weiss 1980) je pokazal, da se pri slovarski inventarizaciji besedja ne obnese, saj gre za posebno, povedno rabo pridevnika, prislova, samostalnika itd. in torej za skladenjsko funkcijo, kakor je bila že ugotovljena v SSKJ-ju. V slovarskem delu SP 2001 in v ponatisih je opremljenost z besednovrstnim podatkom za povedkovnik izbirna in samovoljna, kar pokaže preprosta primerjava (delno tudi sopomenskih) leksemov *dober* (kjer vse povedkovniško sploh manjka), *dobro*, *fajn*, *fejst*, *fletno* in *bomba*.

**2.3.2** Slovarskemu delu SP 2001 in ponatisom ni dobro slediti tudi v delu, kjer je v primerjavi s SSKJ-jem opustil izrecno pripisovanje besednovrstnega podatka za pridevnik, saj menda namesto tega zadoščata dve neprvi osnovni slovarski obliki (npr. *bel -a -o*; za izrazje gl. Gjurin 1986: 161). To vodi do neenake obravnave besednovrstnih podatkov pri različnih besedah (pridevnik in prislov *fajn* sta potemtakem opremljena z besednovrstnim podatkom -- -- in *prisl.*), hkrati pa kdaj zavaja, saj so lahko prav tako z dvema neprvima oblikama opremljeni povedkovnik, kot ga pojmuje SP 2001 (npr. *rad -a -o*), zaimék (*ta ta to*) ali števník (*tri je tri tri*). Nenavajanje izrecnega besednovrstnega podatka za pridevnik povzroča težave pri računalniški pripravi in obdelavi slovarja, kot jih je pri izdelavi elektronske različice SP 2003, saj je bilo treba besednovrstni podatek za pridevnik na ustreznih mestih pripisati ročno. Računalnik namreč druge in tretje osnovne slovarske oblike ne more

identificirati, ker sta preveč raznovrstni že sami zase, kaj šele v kombinacijah, da bi se ju dalo predvideti brez ostanka (npr. *bel -a -o*, *vroč -a -e*, *jezen -zna -o*, *fajn -- --* itd.). Če v objavi slovarja ne bo izrecnega besednovrstnega podatka o pridevniku, češ da ga dovolj jasno izkazuje pripisani neprvi dve osnovni slovarski obliki, pa ga je vendarle dobro ohranjati v sami pripravi slovarja.

**2.3.3** V slovenskih slovarjih in slovenskem slovaropisju je pogosto zgrešeno pojmovanje slovničnih podatkov kot slovničnih označevalnikov (oznak, kvalifikatorjev), npr. v SSKJ 1: XIX–XX: *slovnični kvalifikatorji*. Leksemom pripisujemo besednovrstni podatek, ker ga je mogoče pri vsakem, in pri tem ni nevtralnega osredja. Zvrstna in stilna označenost, čustvenost, časovna označenost, pogostnost ... pa je glede na nevtralnega (nezaznamovano, neoznačeno) osredje (kjer se označevalnik ne piše) izrecno navedena za nenevtralnega (zaznamovano, označeno) obrobje, opremljeno z označevalnikom. Tako je npr. v SP 2003: 213–214 (kjer se sicer uporablja izraz *oznaka* za 'označevalnik, kvalifikator') govor o *besednovrstni oznaki*: »samostalnik je označen s spolom (m, ž, s), glagol z vidsko oznako [...]«. V resnici je samostalnik opremljen z ustreznim podatkom in glagol opredeljen kot tak z vidskim podatkom itd. Z uporabo skupnega izraza označevalnik (oznaka, kvalifikator) za v stroki sicer tako jasno ločene in spoznane stvari se dela škoda pojmovanju slovničnega opisa na eni strani in dejansko zvrstnega, stilnega ipd. označevanja na drugi ravno v slovarjih, ki so vendarle vplivna dela in v katerih naj bi bile te značilnosti besedja predstavljene kar se da natančno. (Prim. Weiss 2000: 27–28.)

**2.4** Pri pregibnih besednih vrstah so besedne oblike, kot jih dobimo pri pregibanju, zapisane v slovarju, čeprav v samih geslih večinoma zadoščajo prve in neprve osnovne ter stranske slovarske oblike. Pri posameznih besednih vrstah spadajo sem še drugi slovnični podatki:

(a) pri samostalniku podatek o podspolih živost (recimo v Weiss 1998 in v slovarskem delu SP 2001; o tem več tule v razdelku 5.1) in človeškost (v slovarskem delu SP 2001), pri samostalniku ali njegovih posameznih pomenih pa še o števnosti (večinoma z navajanjem neštevnosti, ker je števnost privzeta lastnost);

(b) pri pridevniku podatek o stopnjevanju ter o določnih in nedoločnih oblikah (kar že meji na besedotvorje);

(c) pri glagolu podatek o glagolskem vidu in o tvorjenju posameznih glagolskih oblik (kar prav tako prehaja v besedotvorje).

**3** V slovenskih narečnih slovarjih imamo oblikoslovje v slovarskih geslih predstavljeno na različne načine, kar je odvisno ne toliko od namena in obsega konkretnega slovarja, ampak predvsem od slovaropisne šolanosti pisca, pri njem pa spet le redko od njegovega pričakovanja, kaj bo uporabnik v narečnem slovarju sploh iskal. Vsa ta dejstva so povezana s slabo slovarsko tvornostjo in pismenostjo pri Slovencih, saj ni mogoče vzeti v roke kaj dosti različnih enojezičnih slovarskih del – največ je vendarle dvojezičnih slovarjev.

**3.1** Marsikatera težje predvidljiva slovnična oblika pri pregibnih besednih vrstah v dovolj obširnem slovarju nastopa (ali naj bi nastopala) kot kazalka ali vodilka (npr. v SSKJ-ju čisto na koncu gesla *biti sem*: »prim. bom, bil, bi, bodi«), pri čemer pa je tako v knjižnem kot narečnem slovenskem slovaropisju, ki je v marsikaterem pogledu na Slovenskem nasploh podhranjeno, še neraziskano, kolikšna je potreba po izrecnem navajanju oblik, do katerih uporabnik ne pride z jezikovnim in srednješolskim jezikoslovnim znanjem, ki je kot osnova za nemoteno rabo slovarja posredno opredeljeno v SSKJ-ju (1: § 10, 41). Tako recimo nedoločnika k deležniku *sešla* (npr. *predsednika sta se sešla*) ne zna iz rokava stresti velika večina govorcev slovenščine kot maternega jezika, niti iz jezikoslovne stroke ne (rešitev: *sníti se snídem se*). To je problem predstavitve oblikotvorja v slovarju.

Tako bi lahko bile oblike *psa, pse, psi, psih, psmi* (če bi se v slovarju knjižnega jezika navajale tudi neknjižne oblike ali napake, ki se pojavljajo v zapisanih besedilih), *psom, psoma, psov* in *psu* – sploh v slovarju za učenje slovenščine, namenjenem tujcem – kot kazalke (v kazalčnih geslih tipa »*psa* gl. *pes*«) povezane z obliko v im. ed. *pes* (ali pa oblika *tal* z im. mn. *tla*). Res pa bi bilo težko postaviti mejo, od kod naprej navajati take oblike, saj lahko njihovo število v slovarju v obliki knjige močno naraste; v elektronskem slovarju je tovrstnih omejitev veliko manj.

**4** V slovenskih narečnih slovarjih najdemo zelo različne količine oblikoslovnih podatkov.

**4.1** Ponekod so implicitni in jih bolj ko ne slutimo, saj je treba besednovrstni podatek za samostalnik, glagol in pridevnik rekonstruirati ali iz ustreznice v slovenskem knjižnem jeziku ali pa iz italijanskih (Del Medico 2006: 120):

**šnídarca** *sarta*

**šoboráti** *parlare piano*

**šoròk** *esteso*

**šoròk** *largo*

**4.2** V boljših narečnih slovarjih so oblikoslovní podatki izrecno navedeni, s tem da so npr. v Novakovem beltinskem zapisani kot prirejeni spoli pri samostalniku (Novak 1996; tako še npr. Mukič 2005), medtem ko je druge besedne vrste treba izluščiti iz samih osnovnih slovarskih oblik. Samostalnikom je pripisana roditeljska oblika, glagolom, pri katerih ni besednovrstnega podatka in torej tudi ne podatka o vidu, pa oblika za 1. osebo ednine oz. za 3., če se druge oblike ne uporabljajo (v geslu **grmèti** torej **-í**). Pridevnik nakazujeta dodani obliki za ženski in srednji spol v imenovalniku ednine (z nerazloženim večjim in manjšim obsegom upoštevanja opornega dela osnove: »**béili -la -lo** bel« in »**bléidi -a -o** bled«), kdaj tudi z razširitvijo stranskih oblik: »**ràd** rad; *rat, rada, rado*; dv. *radiva*; mn. *radi, rade*; *ràd san, ka si prišeu; ràdiva kártava* [...]«.

**4.3** Karničar 1990 v slovarju obirskega govora (v okviru obirskega narečja) navaja besednovrstne podatke v podobnem obsegu, le da pri pridevnikih zaradi

izgube slovnicega srednjega spola praviloma samo obliki za moški in ženski spol: »**bogat** [kar je pri njem standardizirana oblika – PW] bóhat buhá:ta, reich«, le če se oblika za srednji spol v imenovalniku ednine razlikuje od oblike za moški spol, je zapisana tudi ta: »**lep** lè:p -a -ε, Adv. lóp«. V opombah k oblikoslovju so v tej knjigi navedeni le nekateri primeri sklanjatev (Karničar 1990: 64–65), ki pa ne predstavljajo vseh pregibanjskih vzorcev. Tako lahko šele iz gradiva za Obirsko (Ebriach) za *Slovenski lingvistični atlas*, ki se hrani na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, dobimo potrditev, da je samostalnik *okno*, ki je v slovenskem knjižnem jeziku srednjega spola, v obirskem narečju s skoraj popolno izgubo srednjega spola dejansko moškega spola (toda prim. v Karničar 1990 geslo *leto*: »léə:t -a m/n«, kar v sicer nemško pisanem slovarju pomeni 'samostalnik moškega in/ali srednjega spola'), saj je oblika v rodilniku množine wò:qnu, torej s končnico *-ov*, ki je v tem sklonu značilna za samostalnike moškega spola. Podatek o narečnem moškem spolu pri samostalnikih, pridevnikih ipd. prvotno srednjega spola je lahko zavajajoč, če se nanaša samo na ednino, saj se v mnogih slovenskih narečjih množinske in dvojninske oblike obnašajo, kot da so ženskega spola, o čemer pa bo treba ustrezne raziskave še opraviti. Še vedno je bolj smiselno in varno pripisati oblike za srednji spol povsod, kjer jih pričakujemo (npr. v Škofic 2001 v geslu *drevo*: »dreuð: -uè:sa s *drevo*«), saj iz teh nekaj podatkov lahko sklepamo o preostalih oblikah v eni sami ustrezni preglednici, kar je udobneje kot recimo pri samostalnikih prvotno srednjega spola iskati pregibanjske vzorce v ednini v preglednici za moški spol in v množini npr. za ženskega. (Govor Kroke ima posebne samostalniške in torej tudi tem vzporedne oblike za srednji spol v množini vendarle ohranjene, kar se vidi v narečni obliki v tožilniku množine samostalnika srednjega spola (Škofic 2001 v geslu *krilo*): »krí:l -a s, redko *krilo*: tò: ð biu tokò:le ué:lək čes krí:la, [...]«.)

**4.3.1** Zelo dosledno ima zapisane besednovrstne podatke in osnovne slovarske oblike Barbara Ivančič Kutin v slovarju bovškega govora (Ivančič Kutin 2007), ki v samostalniških geslih dodaja tudi ustrezno okrajšane oblike za imenovalnik množine, kjer so. (O tem več v razdelku 5.2.) Prav tako je zadostna količina zanesljivih oblikoslovnih podatkov navedena v terminoloških slovarjih, npr. v slovarju s področja ptičjega lova in ptičarstva, kot se govori v Kropi na Gorenjskem (Škofic 2001), v slovarju oblačilnega izrazja Kanalske doline (Kenda-Jež 2007) ter v slovarjih panonskega lončarskega in kmetijskega izrazja Mihaele Koletnik (2008).

**4.4** Poseben tip predstavitve oblikoslovnih podatkov v slovarju prinaša *Tezaver slovenskega ljudskega jezika na avstrijskem Koroškem* (npr. *Thesaurus* 4–6), ki je konkordanca (jezikoslovnih) objav besedil in besedja iz avstrijskih koroških narečij. Takoj za iztočnico stojijo neprve osnovne slovarske oblike z besednovrstnim podatkom, v posebnem razdelku pa so pri pregibnih besednih vrstah natančno in premišljeno navedene pregibanjske oblike, in kjer jih je več, so razvrščene po

posameznih narečjih in informacijskih točkah (Schlüssel: 7 in dalje). Iz teh podatkov bi se dalo narediti preglednice oblik po pregibnih besednih vrstah in po informacijskih točkah, skorajda neposredno pa bi jih lahko uporabili tudi za kartografiranje obravnavanih pojavov. Geslo *imenovati* v *Tezavru (Thesaurus 5)* vsebuje takle oblikovni razdelek: »inf.: 122 jəmnəwá:tə (ŠR). – sg.1: RT 'imenujam' (Zab). – 3: 122 jměn'u:je (ŠR). – pl.3: 122 jmen'u:jiǰə č jmen'u:jěǰə ~ jměn'u:jiǰə (ŠR). – l-p.sg.f: 122 jmenw'a:wa (ŠR). – pl.m: 122 jměnw'a:lə (ŠR).« Številka 122 pomeni informacijsko točko Slovenji Plajberk (Windisch Bleiberg), kratica ŠR pa Šašlovo in Ramovševo *Narodno blago iz Roža* (objavljeno v letih 1936–1937).

Na osnovi narečnih besedil o oblačilni kulturi v Kanalski dolini je Karmen Kenda-Jež izdelala terminološki slovar, v katerem so pred besedilnimi navedki izpostavljeni vsi oblikoslovni podatki, pridobljeni – kot v *Tezavru* – konkordančno (Kenda-Jež 2007): »**jakna** -e ž > jà:kna ⟨**Ted** na jà:kna, **Med** pər jà:kne, **Imn** jà:kne⟩ [...]«.

Ta tip slovarja ne potrebuje oblikoslovnih preglednic, ker oblike črpa iz njih (kot *Tezaver*) ali pa dejansko prispeva šele gradivo zanje (kot slovar v Kenda-Jež 2007).

**4.5** V nekaterih slovarjih so slovarske oblike pregibnih besed obdelane v monografskih predstavvah, torej v preglednicah v slovnici, kakršna je v Tominčevi monografiji o črnovrškem narečju (Tominec 1964) ali v Steenwijkovi obravnavi rezijanskega govora v Bili (San Giorgio), ki vsebuje presežek z doslednim navažanjem konkretnih besedilnih oblik iz besedil v slovarju v dodatku (Steenwijk 1992: 238 in dalje). Ti dve monografiji nista mišljeni kot neposredna podpora obeh slovarjev in torej slovarska uvoda, ampak lahko rečemo, da je monografijama dodan slovar. Nepovezanost med obema sicer dopolnjujočima se deloma v vsakokratni knjigi uporabniku povzroča težave, še posebej pri iskanju ustrezne preglednice z glagolskimi oblikami, vendar je ta način predstavitve pregibnega besedja v slovarju že zelo informativen.

**4.6** Izčrpnější slovarski uvod je naveden v prvem, poskusnem delu narečnega slovarja govorov spodnje Zadrečke doline, to je predela med Gornjim Gradom in Nazarjami (Weiss 1998: 32–58). Tu so vse geselske besede opremljene z besednovrstnim podatkom in neprvimi osnovnimi slovarskimi oblikami (poleg prve osnovne slovarske oblike roditelj pri samostalniku, 1. (ali 3.) oseba ednine pri glagolu, obliki za ženski in srednji spol ednine pri pridevniku), pri pregibnih besednih vrstah pa v slovarskem uvodu navedene preglednice razširjajo podatke iz slovarja. Navedeno je vse razlikovalno, in sicer v ustreznem razdelku z oblikoslovnimi podatki, kjer posamezna oblika natančneje določa podatke v preglednici (uporabnika usmeri) ali pa ukine obliko iz preglednice (Weiss 1998: 31, 61). Na ta način se količina podatkov v slovarju zelo poveča, saj lahko iz le dveh oblik samostalnika ženskega spola v slovarskem delu (npr. *hiša -e*) razberemo še preostalih 16 oblik v slovarskem uvodu, pri pridevniku oz. pridevniških besedah nasploh pa je število konkretnih oblik seveda lahko še večje. Preglednice, ki bi v tem slovarju zajele le po nekaj leksemov

(recimo besed, ki spadajo v končniški naglasni tip), niso navedene, ker se je zdelo gospodarneje navesti vse oblike v samem geslu. Ta način je prevzet po SSKJ 1 prvotno iz leta 1970.

**4.7** V slovenskih jezikovnih razmerah je pri iskanju oblik za samostalnike, pridevnike in glagole v preglednicah najbolje izhajati iz neprve osnovne slovarske oblike (rodilnika ali oblike za 1. ali 3. osebo ednine) in potem upoštevati še prvo osnovno slovarsko obliko (pri samostalniku imenovalnik, pri pridevniku v imenovalniku ednine moškega spola, pri glagolu nedoločnik) (Weiss 1998: 64). Recimo takole za samostalnik moškega spola, katerega natančne preglednice od m1 do m8 so navedene v slovarskem uvodu slovarja govorov spodnje Zadrebčke doline (Weiss 1998: 32–36 – C pomeni soglasnik, C' pa palatalizirani soglasnik):

Rod. ed.:

- a (ne za č š ž r j in ne -ęga, -ęga, -Cga ali -C'ga) ⇒ **m1**
- a (za č š ž r j) ⇒ **m2**
- le ali -ne ⇒ **m3**
- ə ⇒ **m4**
- ęga ⇒ **m5**
- ęga ⇒ **m6**
- Cga ali -C'ga ⇒ **m7**
- -- ⇒ **m8** (Weiss 1998: 32)

Pri samomnožinskih samostalnikih je seveda treba izhajati iz rodilniške množinske oblike (Weiss 1998: 32; znak || stoji med dvojničnima oblikama):

- o || -u (ne za l n', im. -ę) ⇒ **m1**
- o || -u (im -ə) ⇒ **m2**
- o || -u (za l n') ⇒ **m3** (Weiss 1998: 32.)

Preglednica ni nič posebnega, recimo:

**m3:** Rod. ed. -le ali -ne

	ed.	mn.	dv.
im.	'va:gn'-∅	'va:gn-ę	'va:gn-e
rod.	'va:gn-e	'va:gn'-o    -u <sup>2</sup>	= mn.
daj.	'va:gn-ę	'va:gn-ęm	
tož.	= im. (živ. = rod.) <sup>1</sup>	'va:gn-e	
mest.	'va:gn-ę	'va:gn-ex <sup>3</sup>	
or.	'va:gn-ę	'va:gn-ęm    -ex <sup>4</sup>	= mn. <sup>5</sup> (Weiss 1998: 34)

Tu so v obliki nadpisanih števil pripisane opombe k posameznim sklonskim oblikam, v katerih so opozorila na posebnosti, npr. krajevne različke, kakršno je v opombi 4:

/4a V or. mn./dv. je predvsem na zahodu obravnavanega področja (v Bočni) poleg -ęm v rabi končnica -ex (slovarski zapis bi bil: -ęm, **Bo** in -ex). Glasovni končnici pri-

devnika v levem ali povedkovem prilastku ali pridevniškega zaimka in samostalnika se morata ujemati (⇒ **p1/4a**). (Weiss 1998: 34)

Posebnosti, ki razveljavljajo tiste iz preglednic v slovarskem uvodu, so navedene v razdelku tik pred razlagalno-ponazarjalnim razdelkom, glagolske preglednice pa slednjih pogosto razvijajo še velelniški in deležniški niz podatkov.

**4.7.1** Uporabniki slovarjev in celo sami slovaropisci (praktiki in teoretiki) mnogokrat priznavajo, da ne berejo slovarskih uvodov. Vendar pa hkrati povejo tudi, da se po informacijo v uvod zatečejo, ko morajo izvedeti kaj več o posameznih sestavinah sploh bolj zapletenega gesla. Slovarski uvodi, ki so v oblikoslovnem smislu dovolj obsežni in natančni, so dodatek, s katerim se količina podatkov v geslih s pregibnimi besednimi vrstami izjemno poveča. V slovenskem knjižnem slovaropisju je bil prvi temeljni in temeljiti uvod objavljen v SSKJ-ju in ga je vsaj v obširnejših narečnih slovarjih smiselno posnemati.

**4.7.2** Slovnica generalizira, slovar specificira. Širjenje podatkov iz gesel s preglednicami v slovarskem uvodu k narečnemu slovarju je smiselno predvsem zato, ker v primerjavi s knjižnim jezikom, kjer je slovnica dosegljiva v različnih delih, narečnih slovnice, ki bi podpirale narečni slovar, večinoma niti nimamo.

**4.7.3** Preglednice v slovarskem uvodu ali v slovarju nanesejo kvečjemu nekaj deset natisnjenih strani, katerih število bi se v slovarju narečja z zapisano tonemskostjo morda nekoliko povečalo. Vendar pa je tudi tako pridobljena količina in zanesljivost zapisanih podatkov lahko tolikšna, da jo je treba priporočati v vseh obširnejših narečnih slovarjih, ki v geslih pri pregibnih besedah upoštevajo neprve osnovne slovarske oblike.

**4.8** K slovarski tehniki je treba povedati še to, da se da iskanje v slovarskem uvodu nasploh olajšati z navedbo ustrezne številke ali kombinacije številke in črke preglednice v konkretnem geslu. Tako je v slovensko-srbohrvaškem slovarju Gröbminga, Lesice in Breznika iz leta 1950, ki je, kolikor vem, v slovenskem slovaropisju osamljen in nedokončan poskus, saj manjkajo same preglednice (Gröbming, Lesica, Breznik 1950). Tovrstna praksa je uveljavljena in razvita predvsem v nemškem slovaropisju, npr. pri založbi Langenscheidt in v Wahrigovem nemškem slovarju (npr. Wahrig 1980).

**5** Pri opisovanju oblikoslovja v narečnem slovarju je dobro upoštevati nekatere posebnosti.

**5.1** Podspol, imenovan živost, ki se slovnično izkazuje v tožilniku ednine samostalnikov moškega spola (tožilnik je enak rodilniški, ne imenovalniški obliki), je v narečjih marsikdaj razvrščen drugače kot v knjižnem jeziku. V govorih spodnje Zadrebčke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami velja pri poimenovanjih za neživo recimo za tehnične naprave (tule izbrane primere pišem v standardizirani obliki: *taksi*, *štiritonšček* 'tovornjak z nosilnostjo štiri tone', *poni ekspres*, *kroser*,



*fičo, beamve, dojc, man, štajer, zetor, viličar, kiper, bager, granek 'žerjav', mobi, atari, samsung, tudi tovornjak, števec: na števca pogledati), za dele telesa (lulik, tič in sopomenke, popek, bižek, pompek, jožek ipd., zizek), za imena sort jabolk (jablan), sliv in orehov (bobovec, carjevič, kosmaček, špengelj, osel, koščák – sorte hrušk so vse ženskega spola) ter krompirja (igor, cvetnik) ali za imena kart po številu znakov, ki so v knjižni slovenščini vsa ženskega spola, imena iz nemščine pa moškega (imam cenerja 'desetico', najnerja 'devetico', ohterja 'osmico', zigmerja 'sedmico'); kategorijo živosti imajo tudi imena nekaterih iger: zigmerja, lustiga, osla, črnega Petra se gremo, ne pa tudi šnops, tarok, cenkret) (Weiss 1990: 71–72); beseda *ohter* s podspolom živosti se uporablja tudi v zvezi s kolesom (predvsem pri dvokolesu), ki opleta in nakazuje obliko osmice: *pecikelj ima ohterja*. Do odstopanj prihaja tako pri posameznih govorcih kot pri posameznih poimenovanjih tehničnih naprav (*pralni stroj smo kupili, toda boša smo kupili, iks-boks in iks-boksa sem dobil*). Vse to je dobro vpisati v ustrezna gesla slovarja. (Besede z začetnicami do vključno H so vzete iz slovarja govorov spodnje Zadrebčke doline (Weiss 1998).)*

**5.2** Zaradi zamejitve rabe samostalnikov na ednino, torej brez dvojine in množine, je pri posameznih samostalnikih in pomenih dobro opozarjati na neštevnost. Vendar pa se je širjenje slovarskih gesel s samostalniškima oblikama za imenovalnik in marsikdaj potrebnejši roditelj množine, ki sta predvidljivi iz osnovnih slovarskih oblik (ti dve sta tako že navedeni), neutemeljeno kot – vmes menda že ugasli – ogenj razpaslo sploh v študentskih diplomskih delih (npr. Šuštar 2001: »**pipa** □ pí:pa -e ž -e -Ø [...]«; Perpar 2001: »**kufer**<sup>1</sup> □ kú:fər -fra m -fri /kovček/ [...] **kufer**<sup>2</sup> □ kú:fər -fra m -- /baker/)«; Ivančič Kutin 1998: samostalnik *antvert* 'odgovor; pozornost do koga/česa' je v tem geslu z »ž ed.«, ki tudi sicer pomeni neštevnost, zamejen na edninsko rabo, v geslu *altroža* 'vrtnica' pa je imenovalnik množine zapisan (z obliko -e), kar pomeni števnost). Iz pojavitve ali nepojavitve množinske oblike sicer lahko na splošno sklepamo o števnosti ali neštevnosti določenega samostalnika, vendar zaradi njenega togega položaja ne za posamezne pomene, kar se npr. v Weiss 1998 v geslu *bor* dobro vidi iz razlike med pomenoma 'drevo' (kar je sicer nenavedeno števno) in 'borov les' (kar je neštevno).

**5.3** Slovarsko besedilo je zgoščeno in marsikdaj opremljeno s simboli, ki morajo biti enoumnni in premišljeni: tako se sme dvojni vezaj (--) pri pregibnih besednih vrstah uporabljati v istem slovarju le za označitev oblik, ki so enake pred njo navedeni (torej pri tistih besednih vrstah, ki se pregibajo z ničtimi glasovnimi končnicami in ki so po SSKJ-ju nesklonljive); Kenda-Jež 2007 pri besedah, ki se pregibajo z neglasovnimi končnicami, namesto -- piše -Ø, in to tako kot vse neprve slovarske oblike takoj za standardizirano iztočnico, npr. v geslu *topelt*: »**topelt** -Ø -Ø tó:płt ⟨⟩ dvojen – doppio – doppelt: [...]«. (Pa tudi: »**hlače** hlač ž mn. ⟨⟩ hwá:če [...]«.) Isti simbol ne sme pomeniti tudi odsotnosti oblike npr. za imenovalnik množine samostalnikov, kot so *ajmaht, ajnpren* in *andaht* (Perpar 2001: 14 – prim.

razdelek 5.2). Podobno zgrešena je raba dvojnega vezaja za rodilniško končnico, ki je enaka imenovalniški (*prsi* -- namesto ustreznega *prsi -i*, saj je dajalnik *prsim*), pa tudi ničte končnice ne sme pomeniti (prim. Toporišič 1992: 33 v geslu *trí píke*, kjer je rodilnik zapisan kot *-éh --*).

**5.4** Zapis neprvih slovarskih oblik mora biti zaradi manjše predvidljivosti oblik v narečnem slovarju veliko natančnejši, kot je v knjižnem jeziku. Zato so v narečnem slovarju priporočljivi izrecni zapisi npr. oblik za rodilnik množine/dvojine pri samostalnikih prve ženske ali srednje sklanjatve, kjer prihaja do premene osnove z vrivanjem polglasnika (*dekla -e*, rod. mn. *-kel*), pa tudi pri samostalnikih s premičnim naglasom na osnovi mora biti zapisanega veliko več kot v knjižnem jeziku. V slovarju knjižnega jezika zapis *člôvek -éka* zadošča, saj se pri premaknjenem naglasnem mestu v rodilniku glede na imenovalnik predvideva, da bralec/uporabnik ve, da se po premiku naglasa na osnovi v imenovalniku ednine naglašeni *ô* v rodilniku ednine premeni z nenaglašenim. Toda v narečnem slovarju mora biti oboje izpisano, saj uporabnik ne more vedeti, s katerim nenaglašenim samoglasnikom se v rodilniku ednine premeni naglašeni samoglasnik iz imenovalnika ednine, npr. č'ľuo:vek čľə'vè:ka (Weiss 1998 v geslu *človek*) ali brí:xtən brì:xtna brí:xtnə (Perpar 2001 v geslu *brihten*). – V slovenskem slovaropisju se pri pridevniku lahko izmed osnovnih slovarskih oblik podatek za srednji spol še dodatno okrajša, če se njegov prvi del sklada s tistim v podatku za ženski spol: »**fajhten** > 'fa:jxtŋ -tna -ə prid. [...]« (Weiss 1998). Toda prim. Perpar 2001: »**fajhten** □ fājxtŋ -xtna -xtnə prid. [...]« in v srbsko-hrvaških slovarjih: »**düğotrâjan** -jna -jno [...]« (*Rečnik srpskih govora Vojvodine 2: V–D* [v azbuki], Novi Sad: Matica srpska – Tiski cvet 2002).

**5.5** V posameznih primerih je smiselno posebej označiti odsotnost pričakovane, recimo rodilniške oblike, saj se predvsem v zmerljivkah in stalnih besednih zvezah uporabljajo leksemi le v določenem sklonu (kot se v knjižnem jeziku npr. beseda *kriplje* le v stalni besedni zvezi *na vse kriplje*). Taki so npr. narečni samostalniki *blagor*, *boglonaj* (v frazemu *boglonaj je umrl*), *gnile* 'zelo velik lenuh', *havdre* 'lahkomiseln, lahkoživ človek' ali *hulja* 'malopridnež', ki se v govorih spodnje Zadrečke doline uporabljajo le v imenovalniku ednine. Prav tako se ne uporabljajo posamezne oblike nekaterih glagolov, kar je dobro posebej navesti na mestih pričakovanih oblik v geslu, npr. v slovarju govorov Zadrečke doline (Weiss 1998) v geslu *blesti se*: »b'ľje:s't' se 3. os. ed. b'ľje:de se nd. (-; -- b'ľje:dľə se) blede se komu *blede se komu* |v vročici zmedeno govori|«. To pomeni, da za ta glagol v obravnavanih govorih ni velelnika in tudi ne deležnika na -l za moški in ženski spol – znan je le deležnik na -l za srednji spol ednine.

**5.6** Pri širjenju podatkov s preglednicami v uvodu je pazljivost na mestu. Tako se je v slovarskem delu SP 2001 in dalje zgodilo, da ima zapisani osnovni slovarski obliki pri konkurenčnih pramenih tipa *sín -a tudi sín -ú* ali *nôga -e tudi nôga -é*. V slovarskem geslu je potem v takih primerih vedno dosledno izpeljana (do zadnje

oblike v dvojini in množini) le druga, manj priporočljiva oblika, medtem ko sklon-skih oblik k osnovni ne izvemo nikjer. Uporabnik tako lahko sklepa, da je pri besedi *sín -a* množina *síni*, saj *sinôvi* spada v pravopisno manj priporočljivi, mešani naglasni tip. Tudi iz *nôga -e* dobimo npr. orodnik množine *nôgami*, saj oblika *nogámi* spada spet v mešani naglasni tip *nôga -é*, ki je v geslu *noga* naveden na drugem mestu in za označevalnikom *tudi*, ki kaže na manjšo priporočljivost besedne oblike. Dejansko se danes večinoma govorijo knjižne oblike *sinôvi*, *rokámi*, *nogámi*, *vodámi* itd., torej je zaradi mehničnega načela zabrisano in zakrito ter torej neustrezno predstavljeno to, zaradi česar SP 2001 sploh jemljemo v roke. Natančne oblike izvemo za manj priporočljivi naglasni tip, medtem ko osnovne oblike sploh niso zapisane, saj je avtorska skupina ob sicer v tem primeru le hoteni, sicer pa hvalevredni naslonitvi na SSKJ v časovni stiski pozabila na preglednice v slovarskem uvodu. (Slovarski uvod je treba pisati sproti, med pisanjem slovarja, ker se pri njegovem končevanju ob vseh drugih nujnih delih ni mogoče skoncentrirati na besedilo, ki ni nič manj zapleteno, kot je dejanski slovar.)

**5.7** V narečnem slovarju je mogoče natančno opisati glagolske medmete tipa *daj* ali *na*, kjer je dobro navesti vse dejanske oblike: *daj* ima npr. v Weiss 1998 za 1. osebo množine obliko *dajmo* (za dvojino *dajma*), medmetno-glagolska oblika *na* pa se ne more nanašati na 1. osebo množine/dvojine, ampak vedno le na 2. osebo vseh treh števil: možno je *na*, *nate* in *nata*, ne pa tudi samonanašalno, npr. *nava* ali *namo*.

**5.8** Posamezne oblike pri pregibnih besednih vrstah je treba kdaj označiti kot redkejše, redke, starinske ipd., kar v slovarju delamo z označevalniki. To je gospodarno in morda res subjektivno, pa vendarle tudi informativno in usmerjevalno (Weiss 2000). Prim. geslo *biti sem* v slovarju govorov spodnje Zadrečke doline (Weiss 1998): »'bɛt sɐm (in sm̩ in sn̩) nd. ⟨2. os. sɛ (in s'), 3. os. ja, mn. smɐ s'te sɐ (tudi s), dv. sma sta sta; prihodnjik bɐm (in bm̩ in m) bəš (tudi ʊš) bɔ (tudi ʊ), bɐmɐ (in mɐ in bmɐ in ʊmɐ) bɐte (in pte tudi ʊte) bɐdɐ (in bdɐ tudi ʊdɐ nov., redk. bɛjɐ), bɐma (in bma tudi ʊma) bɐta (in pta tudi ʊta) bɐta (in pta tudi ʊta); vel. 'bɔ:dɛ (in 'bɔ:d' (pred nezvonečimi nezvočniki in pred premorom 'bɔt')) 'bɔ:tɛ (in 'bɔ:te), 'bɔ:d'ma 'bɔ:t'a (in 'bɔ:ta) [...]«.

**5.9** Označevalniškim pojasnilom (ki so priložnostno tvorjene in ki v slovarju stojijo tam, kjer oznake ne zadoščajo) ustrezajo (glede na slovnične podatke prav tako razširjajoča in priložnostno tvorjena) slovnična pojasnila, ki jih pripisujemo varčno in po potrebi, kot je oblikoslovno pojasnilo v geslu *gospa* v slovarju govorov spodnje Zadrečke doline (Weiss 1998): »gɐs'pɑ: -'pɛ: in [ 'gʊo:spa -e ( [ in 'gɔ:-) z ⟨ob gɐs'pɑ: -'pɛ: se govori le še im. mn. gɐs'pɛ: – za preostale sklone so v rabi oblike 'gʊo:spa -e ipd.⟩ [...]«. Ta pojasnila se nanašajo največkrat na pragmatično in na skladnjo (npr. v geslu *evoti* (Weiss 1998): »'e:vɔtɛ (in 'ɛ:-; in -ti) medm. ⟨ s predmetom v rodilniku *glej |izraža opozorilo na to, kar se pojavi, opazi|: 'e:vɔti 'tɔ:kca [...]«), koristna pa so tudi za opozorila na oblikoslovne posebnosti.*

**5.10** V slovarju je koristno prikazovati podatke v kar se da gospodarni obliki, ki pa ne sme zavajati ali povzročati zmede. Tako recimo v geslu *hajzelj* v Karničarjevem obirskem slovarju (Karničar 1990) najdemo zapisano: »hà:jzəl -(n)a m«, kar da v roditeljski ednine obliki hà:jzəlna in, kot je zapisano zunaj oklepajev, močno dvomljivo hà:jzəla (verjetno bi moralo biti hà:jzla). (V *Tezavru* je v tem pogledu bolj ustrezno zapisana standardizirana oblika: *hajzel -zla/-zelna* (*Thesaurus* 4).)

**5.11** Iz gradiva za narečni slovar se da kdaj dobiti le nekatere oblike iz pregibnih besednih vrst in potem tudi slovaropisec ne zapiše manj pričakovane. Tako ima npr. Tominec 1964 v geslu *breja* že v iztočnici nastavljeno obliko za ženski spol pridevnika, in potem naprej temu ustrezno: »brêjê; krâvâ je brêjê«. Karničar 1990 pa ima v geslu *brej* zapisano tudi obliko za moški spol: »brè:j bré:ja, trächtig – A s brč:j, da s təq débu? [...]«.

**5.12** Včasih se v razvezave krajšav v kakem priročniku prikade zmeda, pred katero je treba posvariti. Tako je npr. v pravilih *Slovenskega pravopisa* okrajšava ž napačno razvezana v 'ženski spol, ženskega spola' (SP 1990: 8). Dejansko je ž 'samostalnik ženskega spola' (SP 2003: XV ima zgrešeno pripisano 'samostalniška beseda ženskega spola'), ž. pa 'ženskega spola'. To seveda velja tudi za *m* in *s* ter za *m.* in *ž.*

**6** Slovarji slovenskega knjižnega jezika so pisani za nedoločenega zainteresiranega uporabnika, pri katerem ne vemo, ali je materni govorec slovensčine ali pa tujec: slovar je napisan za vse. Dvojezični taki slovarji v tem pogledu (sploh zato, ker jih je mogoče napisati več v različnih obsegih in bi se jih v tem pogledu dalo variirati, za vse pa je zagotovljen trg) izkazujejo še večje pomanjkljivosti: količina informacij na slovenski strani npr. v nemško-slovenskem in slovensko-nemškem slovarju mora biti večja za neslovenskega uporabnika in manjša za slovenskega, torej glede na to, ali gre le za razumevanje besedila (dekodiranje) ali pa tudi za njegovo tvorjenje (enkodiranje). Pri narečnem slovarju ni kaj dosti možnosti za variiranje: slovarji manjšega obsega so pisani predvsem za tiste, ki narečje tako že obvladajo, obsežnejši, ki praviloma bolj poudarjajo slovnične podatke, pa poskušajo predstaviti čim več slovničnega in oblikoslovno veljavnega, kar nepoznavalca v takem narečju koristi, uporabniku, ki konkretno narečje obvlada, pa tudi ne more biti odveč. Zaradi zavezanosti jezikoslovni in slovaropisni stroki in zaradi želje po natančnejšem poznavanju narečne slovnice in narečnega oblikoslovja v konkretnih narečnih slovarjih si natančnejših oblikoslovnih podatkov v narečnih slovarjih lahko le želimo, njihove potrebne razširitve v vsakokratnem slovarskem uvodu pa tudi. Tudi za oblikoslovne podatke v narečnem slovarju velja, da jih lahko usposobljeni pisec narečnega slovarja sistematično dopiše v celotnem slovarju in razširi na vse oblike v slovarskem uvodu, saj jih bo predvsem nedomačin le težka rekonstruiral iz ponazarjalnih primerov v slovarju ali iz drugih objavljenih del, če ta za konkretni govor ali narečje sploh obstajajo.

## Literatura

- DEL MEDICO, Dino, 2006: *Naše besiede: vokabolareh po našin – italiano/Vocabolario italiano – po našin*. Lusevera/Bardo: Comunità montana Torre, Natisone e Collio – Comune.
- GJURIN, Velemir, 1986: Načela sodobnega izrazijskega slovarja. *Slovenski jezik v znanosti 1. Zbornik prispevkov*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 151–187.
- GRÖBMING, Adolf, LESICA, Ivan, BREZNIK, Anton, 1950: *Slovensko-srbohrvatski slovar 1: 1.–31. pola: A–O* [dejansko *a–parček*]. Ljubljana: DZS. [Kot izhaja iz uvoda k slovarju in iz *Slovenske bibliografije za leto 1950*, str. 25–26, je bila knjiga natisnjena leta 1935.]
- IVANČIČ KUTIN, Barbara, 2007: *Slovar bovškega govora*. Ljubljana: Založba ZRC.
- KARNIČAR, Ludwig, 1990: *Der Obir-Dialekt in Kärnten: die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Korte (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte)*, Graz 1986. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- KENDA-JEŽ, Karmen, 2007: *Shranli smo jih v bančah: slovarski prispevek k poznavanju oblačilne kulture v Kanalski dolini/contributo lessicale alla conoscenza dell'abbigliamento in Val Canale*. Ukve: S.K.S. Planika Kanalska dolina, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- KOLETNIK, Mihaela, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave (Zora 60)*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- MUKIČ, Francek, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- NOVAK, Franc, 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Prekmurska založba. [Nespremenjeni ponatis druge izdaje: 2009.]
- PERPAR, Janez, 2001: *Slovar izposojenk v šentpavelskem govoru okrog leta 1945: po gradivu Mihaela Prijatelja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Schlüssel = *Schlüssel zum »Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten«*, 1982. Ur. S. Hafner, E. Prunč. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- SP 1990 = *Slovenski pravopis 1: Pravila*, 1990. Ljubljana: SAZU, DZS.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Založba ZRC.
- SP 2003 = *Slovenski pravopis*, 2003. Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU, Založba ZRC, Delo.
- SSKJ 1–5 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1 (A–H, 1970), 2 (I–Na, 1975), 3 (Ne–Pren, 1979), 4 (Preo–Š, 1985), 5 (T–Ž, 1991). Ljubljana: SAZU, DZS.
- STEENWIJK, Han, 1992: *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam, Atlanta, GA: Rodopi.
- ŠKOFIC, Jožica, 2001: O ptičjem lovu in ptičarstvu po kroparsko. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 3. 135–168.
- ŠUŠTAR, Katja, 2001: Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem. *Jezikoslovni zapiski* 7. 299–320.
- Thesaurus 4–6 = *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten* 4: G–H (1994), 5: I–Ka (2007), 6: *kd–kv* (2009). Ur. S. Hafner, E. Prunč, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- TOMINEC, Ivan, 1964: *Črnovrški dialekt: kratka monografija in slovar*. Ljubljana: SAZU.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- WAHRIG, Gerhard, <sup>3</sup>1980: *dtv-Wörterbuch der deutschen Sprache*. München: dtv.
- WEISS, Peter, 1990: *Govori Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- WEISS, Peter, 1998 *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: poskusni zvezek (A–H)*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- WEISS, Peter, 2000: Označevanje v slovenskih narečnih slovarjih. *Jezikoslovni zapiski* 6. 27–44.